

ՄԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳԻՐ
ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

55ՐԴ ՏԱՐԻ. ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԹԻՒ 26

19 ՄԱՅԻՍ 1907

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անճառին մէջ

Կրօններու Գիտութիւնը

Ալպովին Շուրջը

Արագիլները

Գրիգոր Պատուելի Փէտիմալեան

[Ուսումնասիրութիւն]

Նուագարեան եւ Ֆրանսերէն Լեզուն

Սափա-Մունի

Զանգակահարը

ԵՂԻՇԷ ԵՊԻՍԿ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴ. ՆԱՐՈՅԵԱՆ

ԱԼՓԱՍԼԱՆ

ԿՈՐԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՄԻՆԱՍ ԾԱԼԵԱՆ

ՏՕՄԻՆՕ

ՌՈՒԲԷՆ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ՄՕՐԻՍ ԼԷՎԷԼԻ

Ն. ԵԱԶԸՃԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱԳԱԵԱՆ

1907

ԱՐԵՒԵԼՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ ազգային, գրական եւ ֆաղսֆական. — Բաժանորդագրութիւն Կ. Պոլսոյ համար 84 զրշ., գաւառներու համար 108 զրշ. և օտար երկիրներու համար 35 ֆր.: Ձեռքէ վաճառում՝ տասը փարա: Հասցէ՝ Ղալաթիա, Բամանտօ փողոց: ԱՐԵՒԵԼՔ հրապարակ կ'ելլէ ամէն օր, կէս օրին, խնամեալ բովանդակութեամբ, ընտիր յօդուածներով, թարմ լուրերով ու նորագոյն տեղեկութիւններով:

ԱՐԵՒԵԼՔ, իր վերակազմուած խմբագրութեամբ և իր կարող աշխատակիցներով առաջնակարգ տեղ մը կը դրաւ տեղական հայ մամուլին մէջ, օր աւուր աւելի՝ հրապուրիչ դառնալով՝ նորանոր բարեօքումներու շնորհիւ, զորս ներմուծած է թերթին մէջ: Իր առաւելութիւններէն մէկն է ՊԱՏԿԵՐԹԱՅԻՆ ԵՐԼԱՎՈՒ հանգամանքը, որով իր ընթերցողներուն կը ներկայացնէ պարբերաբար Ծանօթ Դէմքեր և երբեմն ալ տեսարաններ: Ոչ նուազ կը գնահատուին իր մասնագիտական յօդուածները, եկեղեցական, կրօնական, տնտեսական-տեղանուորական, երկրագործական, իրաւաբանական ևայլն, բացի գրական, բանասիրական գրուածքներէ, օրուան տեսութիւններէ ու Զուարթ Նօթերէ, որոնք նիւթերու ճօր պէսպիսութիւն մը կը կազմեն:

ԼՈՅՍԻ ԵՐԵՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

Մէկը՝ որ երկար ատեն տառապելէ ետքը ակռայի ցաւով՝ դայն քաշել կուտայ ճարտար ատամնադոյժի մը, կամ արհեստական նուրբ միջոցներով լեցնել կուտայ ակռան, կամ գոռոնի մէջ առնել կուտայ, ա'լ անգամ մըն ալ երեսը չտեսնելով ցաւին: Խնդիր է սակայն միշտ՝ լաւ, ճարտար ու արուեստին գաղտնիքներուն գիտակ տառամարդ մը գտնել: Այս նպատակին համար առանց վարանելու և դո՛ւ մնալու մեծ ապահովութեամբ պէտք է դիմել հանրաժանօթ ատամնադոյժ Խաչիկ էֆ. Ժամկոչեանի, որուն համբաւը և կարողութիւնը վաւերացուած է ամէնէն: Դիմել Պահէ-Գաբու:

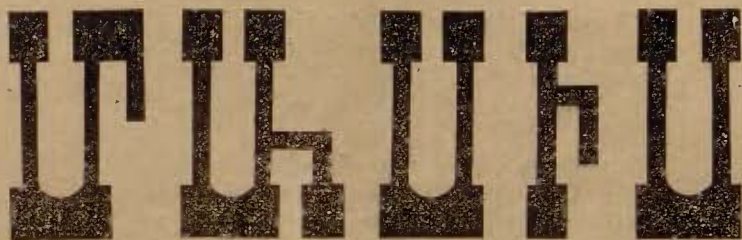
ԵՐԿՈՒ ԿԱՐԵՒՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՆՁԵՐՈՒ ԹՇՆԱՄԻՆ՝ գրած է Տօքթ. Յովս. Տ. Ստեփանեան մասնաւորապէս ծնողքներու և դաստիարակներու համար, որոնք կը փափաքին գիտնալ թէ ի՞նչպէս կարելի է օգտակարապէս խօսիլ մանչերու, իրենց տարիքին յատուկ եղող մոլութեան վրայ և անկէ գգուչացնել զանոնք: Կատարեալ դեղագիր մըն է այս գրքոյկը՝ գիշութեան դէմ: Դիմել 5 զրուշ:

ՄԱՆՁԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄԸ՝ կը խօսի մանչերու յատուկ մոլութեան վրայ բո՛ւն իսկ մանչերուն, որպէս զի անոր բնութիւնը և վտանգաւորութիւնը հասկնան նոյն իսկ իրենք ու կամովին հրաժարին անկէ: Անգլիացի ընթերցողներէ ա'յնքան համակրութիւն վայելող այս գրքոյկը հայերէնի թարգմանած է Տօքթ. Յովս. Տ. Ստեփանեան հայ պատանիներու ծառայութիւն մը մատուցանելու համար: Բացարձակապէս վտանգելի ու անօրինակ կերպով աժան — լով 40 փարա — որպէս զի մասնակի ըլլայ ամէն մանչու: Կեդրոնատեղին՝ Պալենց Դրատուն, Կ. Պոլիս:

Արմաշի Փոխ-Վանահայր Տ. Թորգոմ Ծ. Վրդ. իրեն հետ Պոլիս բերած է Դպրեվանքի ծրագիրը, զոր Կրօնական ժողովը պահանջած էր ասկէ առաջ: Կրօնական ժողովը այս առիթով տեղեկութիւններ պիտի առնէ նաեւ ուսուցման եղանակին և ուրիշ կարգ մը մանրամասնութիւններու մասին: Սակայն դործը հիմակուհիմա այդ մանրամասնութիւններուն մէջ չէ, երբ Դպրեվանքի տեւականութիւնը խնդրի աւարկայ եղած է, Դպրեվանքի ինամակալութեան երկու անդամներուն հրաժարելուն վրայ: Անձնական և պաշտօնական դիմումներէ որ և է արդիւնք առաջ եկած չէ դեռ և կարելի չէ եղած եւս առնել տալ այդ հրաժարականները: Ինչպէս կը լսուի, այս սարի Արմաշի հռչակներն ալ քիչ են, միւս կողմէ ձմեռէն առաջ անհրաժեշտ նորոգութիւններու պէտք կայ և այս առիթն վանքին սովորական պիտո՞ւն էր ըստէն զուրս կը մնան: Վանքին տարեկան 1000 ոսկիի ծախսին դէմ հազիւ 700 ոսկիի եկամուտ մը կայ. այդ 700 ոսկին իրականացնելէ ետքը 3—400 ոսկիի բացն է որ կը գոցէ ինամակալութիւնը: Երբ հրաժարականը պաշտօնապէս ներկայացուի Վարչութեան, այն ատեն խորհրդակցութիւն տեղի պիտի ունենայ անշուշտ՝ վանքին վիճակը որոշելու:— Մարաշէն կը գրեն թէ՝ տեղին մէջ վարժարան մը հիմնելու համար հետեւեալ կրտսը եղած է: «Քաղաքիս ծանօթ ողջայիններէն Յակոբ աղա Գրքեաշարեան անցեալները 100 ոսկիի արժողութեամբ զուտ արծաթէ ջահ մը շինել տուաւ տեղիս Ս. Գէորգ եկեղեցիին համար և 100 ոսկիի գումար մըն ալ նուիրեց: Յակոբ աղա Գրքեաշարեան խորհելով որ այսքան համեստ գումար մը յառաջիկային պիտի չկրնայ այնքան արդիւնաւոր ըլլալ, 100 ոսկի ալ տուած է և իր յորդորներով կինը և աղջիկն ալ 100ական ոսկի նուիրած են. այսպէս 400 ոսկիի գումար մը գոյացած է. այս դրամը շահագործուելով, եթէ 5000 ոսկիի յանգի, Գրքեաշարեան անունով վարժարան մը պիտի հիմնուի:— Յակոբ Գուրգէն էֆ. ի աշակերտները և համակիրները փափաք յայտնած էին Ս. Պատրիարքին, որ իրենց ուսուցիչին մեծարանքի ցոյց մը ընեն: Ն. Սրբաղնութիւնը գնահատելով այս բաղձանքը, խոստացած է իր նախագահութիւնը նուիրել դործին: Կարգադրութիւնները պիտի ըլլան Ն. Ամենապատուութեան որոշումով և հաւանութիւնով միայն՝ յառաջիկային, և այս ձեռնարկին Գուրգէն էֆ. ի համակիրներու և աշակերտներու մասնակցութեան կերպը պիտի որոշուի:— Արմաշի Դպրեվանքին ինամակալ Ռենճեան Մաթուս և Բարաղամեան Էֆ. իները հրաժարած ըլլալով, զրոյց կայ թէ ձեռնարկներ կ'ըլլան Վսեմ. Զեյթուն պէյ Մէրհամէթճեանի մօտ՝ համոզելու համար զայն որ ինք ստանձնէ ինամակալութիւնը:

Խարբերդէն կը գրեն մեզ. — «Մայիս 1/14ի իրիկունը, Եփրատ Գօլէճի մանկավարժական ճիւղը իր երկրորդ շրջանաւարտներու հանդէսը կատարեց: Շրջանաւարտներէն ոմանք համաձայն Գօլէճի սանուհիներէն էին: Կարգին անդամուհիներու թիւը եօթն էր, որոնք ճառեցին հետեւեալ շահեկան նիւթերուն վրայ. — Օրդք. Ազատի Թաշճեան «Մանուկը

Շ Ա Ր Ա Թ Ա Թ Ե Ր Թ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳԻՐ
ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

55ՐԴ ՏԱՐԻ. ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԹԻԻ 26

19 ՄԱՅԻՍ 1907

ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ

Ո՛չ անիրաւ էին եւ ո՛չ ալ անմիտ .
Անո՛նք որ զձեզ կը պատէին անհրաւէր .
Ջեզի նրման՝ վերբերումով նրժմարիս՝
Ուղերձելով իրենց աղերսն ու րեւեր:

Թէ եղելին ըլլայի՜ դուք կամ ճոնի,
Ջեր շուրթին չալ ըզգայնացած անտուր՝
Կը հըմայէր մարդ քէ խորհուրդ մը կ'անի
Թուխ կանանցի փքումին մէջ դարաւոր:

Տերեւաւարձ քէ ըլլայի՜ դուք կողնին,
Կամ անհառք սօսիներուն այն գառամ,
Մէջ ձեր անուտ սօսաւիւնի ու ձայնին՝
Գուրմը կըրնար կարդալ չարքե՛ր մը պատգամ:

Թէ ըլլայի՜ հովանաւոր դրախտն Հացեաց
Լուսո՛յ պուրակին՝ աղբերակին ջինջ ու զով,
Եւկրպագուն ձեր մօտ կուգար անձկայրեաց՝
Բայն մը երգի՝ բոյր մը խունկի երազով:

Թէ ըլլայի՜ դուք բարձրաբերձ բարձիներ՝
Արձանացած պատշումներու պա՛ցք անխոն,
Արեւուրդին ձեր կողին մէջ կը տեսնէր
Խաչ մը խալով մանուան ձորին վրայ կանգուն:

Թէ քլայիք նոյն՝ իսկ ցածուն մտենին՝
 Խոր տեսիլի՝ մը կրակներովն երդեհուած,
 Ձեր բաւուսիքն մօտ՝ ուր բոցեր կ'արիւնին՝
 Պիտի գիրար տեսնէին մաշղն ու Աստուած...:

Ո՛չ անիրաւ էին եւ ո՛չ ամբարիշտ
 Անո՛նք որ զձեզ կը պատէին, ո՛վ ծառեր,
 Ու նուագիլու համար իրենց տնէն ու վիշտ՝
 Ո՛րքան երբեմն հոգիք ձեր ցուրջն են քառեր:

Հիմա ստկայն լրբուած է՛ք լե՛րկ ու անուտ,
 Յաւի փուրջեր կապուած են ձեր կանանչին,
 Ու դրիպոյնք խուսած՝ ձեր մէջն անօրհուկ
 Ա՛յ չեն մտափեր իրենց անուրջքն առաջին...

Եսկ ես քէ ձեր փո՛ւրմն քլայի օր մ'ենք՝
 «Ոսկի ոստ»ով կը դընէի ձեզ պատուաս,
 Քր այն ձեր նո՛ր բողբոջումին գիրկն անհեռ
 Տերե՛ւ. մ'իսկ կ'եսնէն քլար պատուա՛ւ եւ խմաս:

ԵՂԻՇԷ ԵՊԻՍԿ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ԿՐՈՆՔՆԵՐՈՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Բաղդատական դրութիւնը լաւագոյն մեթոտն է գիտական արժէքով մը կշռելու համար կրօնական պատմական-հարցերը: Պատկերի մը չըջանակը որքան լայն, լաղմտտեսակ և դունագեղ ներկայանայ, իրականութիւնը այնքան աղղու և յստակ կը ճառագայթէ: Եղական կամ պատահական տիպարները և առանձնական երեւոյթները կը սահմանափակեն և կը մթադնեն պայծառատեսութիւնը միտքին, որ կը սիրէ միշտ համադրական տեսարաններու և ընդարձակ հորիզոններու վրայ սաւառնիլ: Բան մը դնահատելու համար պէտք է խորապէս ուսումնասիրել զայն, իր մանր մտտերովը և իր ամբողջութեամբը. ա՛յս է ճշմարտութեան ընտան և անվրէպ ճամբան:

Բաղդատական մեթոտը չքեղ արդիւնքներ ձեռք բերած է, ինչպէս լեզուադիտութեան և ուրիշ ընկերական կեանքի երեւոյթներու ուսումնասիրութեան, նոյնպէս մարդկութեան կրօնական կեանքի կալուածին մէջ: Կրօնքը պատմութեան բանալին է, ամենամեծ ուժը և իրական լծակը քաղաքակրթութեան, որուն այլազան դիմացեղուններուն վրայ թողած է իր խոր դրոշմը: Դասական հնութիւնը առանց կրօնի աշխարհայեցողութեան՝ Եօթնականքեան դիրք մը պիտի մնար, անվերծա-

նելի և անիմատ, իր արուեստի հրաշալիքներովը, իր բարոյական առաքինութիւններովը և իր զարմանալի իրադարձութիւններովը:

Կրօններու պատմութիւնը կը ցուցնէ թէ՛ մեծ սխալ մըն է Միջերկրականի չորջածիրը միայն նկատել իր թատերավայրը Հին Աշխարհին: Յունա-Հռոմէական քաղաքակրթութիւնը իր փայլուն և ոսկեղօծ էջերովը չընկուզեր իր մէջ ամբողջ մարդկութիւնը, այլ անոր մէկ առողջ հատուածին փթթումն է լոկ: Այդ քաղաքակրթութեան արմատները շատ խոր են. անոր սերմնահատերը հեռաւոր հորիզոններէ կուգան: Ex Oriente Lux, Լոյս Արեւելէէն: Մեծ և տիեզերական կրօնքները Արեւելքէն եկած են: Արեւելքը ամէն բան նախադգացած և ամէն բան սկսած է, կ'ըսէ Կէօթէ: Եւրոպական արդի քաղաքակրթութիւնը, որուն պերճափայլ դուստրն է ամերիկեանը շատ բան կը պարտի Ասիոյ, խորհուրդի, բանաստեղծութեան, դիցավէպերու, չքեղ երազներու և լոյսերու այդ երկրին, ուր բնութիւնը այնքան չափ և զիւթիչ, իրերը եւ պատկերները հսկայական և հրապուրիչ կը ներկայանան: Ասիացի մը կրնայ վեհանձնօրէն ըսել վէս ու ալլամբրժ Եւրոպացիի մը, ինչ որ երբեմն Մեմփիսի քուրմ մը ըսած է փիլիսոփաներու իշխանին. «Ո՛վ Պղատոն, դուք Յոյներդ մանուկներ էք, չէք ճանչնար ինչ որ հնագոյն է՝ ձեր և ձեր ազգին գերազանցութիւնովը լցուած, կ'անդիտանաք ինչ որ կանխած է ձեզ, և կը կարծէք թէ ձեզի հետ միայն աշխարհը սկսած է գոյութիւն ունենալ»: Կրօններու պատմութիւնն է որ առաւելագէտ կը բանայ այդ քողածածուկ երկրին գաղտնիքները, ի յայտ բերելով այն մտաւորական և բարոյական աղբալները, որոնք այնքան մեծ աղբերու կենսականութիւնը կազմած են: Կրօններու զխտութիւնը բանասիրական, լեզուագիտական, աղբազրական գիւտերու և յաւաքողիմութեան արգիւնքն է: Կրօնքները համաշխարհիկ երեւոյթներու առջեւ կը դնեն մեզ, ցոլացնելով մարդկային հոգիին խռովքը և խաբխափումները, անհնարին ճիգերը և վսեմ խոյանքները Մեծ Խորհուրդին և Անհունին հանդէպ: Կրօնքներու համայնքը բանաստեղծական կոյս անտառ մըն է, իր առեղծուածային հրէչներովը, իր խորհրդանշանական չափառածներովը, իր բնազանցական և աշխարհածնական նրբաշաւիղ բաւիղներովը, իր խորհրդագէտ քուրմերովը, իր Պրահմաններովը, և իր վսեմ Պուտտայովը:

Նախապէս միայն հնախօսները և հնագէտ բանասէրները կը չահագրգուռէին հին հաւատալիքներով, հիմա առ հասարակ մեծ հրապոյր մը ունին անոնք՝ զարգացած հասարակութեան մը բոլոր գասակարգերուն համար: Բանաստեղծները ներշնչումի գեղեցիկ դրուագներ և խորհրդանշաններ կը գտնեն հոն. բարոյախօսները՝ մարդկային կիրքերու և առաքինութիւններու վեհ պատկերներ, և փիլիսոփաները՝ անսպառ նիւթ իրենց մտածականին և ներանձնական հայեցողութեան: Արուեստի և

գիտութեան ծագման տեսակէտով՝ պէտք է հարցասիրել Եգիպտոս ու Հնդկաստան, որքան ալ իրենց գրականութիւնը գիցարանութեան և բնագիտութեան քառս մը ըլլայ: Հնդկաստան Անհունին երազին մէջ խորասուզուած և Եգիպտոս Բացարձակի գաղափարին մէջ հասունացած է^[1]:

Կրօնքը երբեմն ընկուղած էր իր մէջ քաղաքակրթութեան համայնքը, գիտութիւնը, փիլիսոփայութիւնը և արուեստը: Գիտութիւնը իր մոգական վերարկուովը և գաւազանովը անոր կախարդանքը կ'աճեցնէր. փիլիսոփայութիւնը անոր վարդապետութեանց բանաձևեր կուտար և արուեստը անոր դարձնէր: Նրբ անհատական զարգացած գիտակցութիւնը անկախ թուիչքներ փորձեց լայն ու ազատ ոլորտներու մէջ, կրօնքը սկսաւ հանգրիճել իր համապարփակ շղարշը և սիրտերու տիրապետութեան մէջ ամբիփոխել: Արդէն այս չէ՛ր իր ճշմարիտ կոչումը: Տիեզերածնական ըմբռնումները, փիլիսոփայական և բնագիտական հայեցողութիւնները, փորձառական ծանօթութիւնները, որոնք հին կրօնքներու չըջնակը կը ձեւացնէին, իսկապէս էական մասը չէին կաղւմբեր բուն կրօնքին, որ լոյս է և ճշմարտութիւն, որուն միակ առարկան է հոգեկան աշխարհը իր յուզումներովը, իր յոյսերովը, իր խորհրդաւզած բաղձանքներովը, իր վերամբարձ ձգտումներովը, և իր երկնաւազ խոյանքներովը դէպի դերագոյն և Բացարձակ Բարին, դէպի Աստուած մէջսօր ալ, հակադարձաբար, թունդ գլխանաւելր ուղղութիւնն է որ կը ճնշէ հոգին ու միտքը, բնագրի և նիւթի անունով: Հակակրօն այդ հոսանքը իր ամէնէն ծայրայեղ ներկայացուցիչները ունեցաւ ԺԸ. դարու բանավարականներուն մէջ, որոնք վայրագ մպրհոթեամբ և անխորհուրդ փրտումներով կը կարծէին ջնջել կրօնքը, առանց յատուկ գաղափար մը ունենալու անոր էութիւնը: Բանասիրութիւնը, մարդաբանութիւնը և ազգագրութիւնը հիմա կը վերցնեն այն քօղը, որ կը ծածկէր շատերու աչքէն իրենց հաւատալիքներուն ներքին ծագումը և նշանակութիւնը, առանց դիմելու Տիւփուի անհեթեթ ենթադրութեանց և Վոլգէի տափակ ու թերի պատճառարանութիւններուն:

Գրութեան մը անունով խոսողները անձկամիտ են. ազանդաւորի մը առաւելազանց եռանդովը և կողմնակալութեամբը կը դատեն իրերը, որոնց կը պակսի իրականութեան խորը թափանցելու ուժը և կորովամտութիւնը: Դրապաշտ փիլիսոփայութիւնը, իրապաշտ գրականութիւնը և ժխտական քննադատութիւնը բուն ու արտակերպուն ճիգերով այնքան կոչկոճեցին սիրտը և միտքը, զգացումը և մտածութիւնը, որ հակազդեցութիւնը անխուսափելի էր: Բանաստեղծութեան և խոհալի ծարաւն

[1] E. Sépuré, «Sanctuaires».

է ան, ընական պահանջը բարոյական գիտակցութեան և յայտնատեսութեան, որ միակ ընդունարանն է բարձրագոյն ճշմարտութիւններուն: Հիւսիսային գրականութեան հղոր հանճարները, Իպսէն, Սէնքիէվից և ուրիշները, գաղափարապաշտութեան զուարթ և կազդուրի: հոսանք մը ստեղծեցին: Կենսաբոյր շունչ մը կ'ոգեւորէ լաւատես գրիչները. և անպայման ժխտումներու և տարակոյսներու աւերակոյտերէն՝ հաւատքի, յոյսի, սիրոյ առոյգ ծաղիկներ կը բողբոջին: Միտիքականութիւնը իր յոյշերովը և խռովքներովը կը ցնցէ միտքերը և կը պարարէ զգայուն հոգիները: Գիտութեան դերն ու ազդեցութիւնը իրա՛ւ անժխտելի են մարդուն բարօրութեան և յառաջդիմութեան համար. բայց պէտք է որ կաշկանդեն կեանքը նիւթին չզթային մէջ: Նիւթին գիտութեան վրայ պէտք է որ աւելնայ հոգիին և մտքին գիտութիւնը:

Կրօններու պատմութիւնը՝ ահա՛ իրը մարդուն կրօնական կեանքի համապատկերը, այս լայն տեսութեան կ'առաջնորդէ մեզ: Կրօններու գիտութիւնը որ մեր դարուն ծնունդն է, ունի իր փիլիսոփայութիւնը և իր պատմութիւնը: Քանի, Հեկէլ և Շլայէրմախէր անոր փիլիսոփայութեան հիմքը դրին, նկատի առնելով անոր բնազանցական, հոգեբանական և պատմական կողմերը: Կրօններու պատմութեան հիմնադիրը կրնայ նկատուիլ Ֆ. Մաքս Միլլէր, իր բաղմահատոր և խորաքննի գործերովը: Այս գիտութիւնը այսօր յառաջդիմական մեծ քայլեր ըրած է: Հոլանտայի, Ֆրանսայի, Անգլիոյ և Գերմանիոյ մէջ մասնագիտական թերթեր և ուսումնասիրութիւններ հետզհետէ բազմատեսակ աստղծննդով կը ճախացնեն իր դաշտը: Պեղումներու շնորհիւ մեծարժէք արձանագրութիւններ յայտնուած են, որոնք շատ անգամ, երկար ժամանակ թաքնուած և հաղիւ անուանով մեծ ծանօթ ժողովուրդներու հաւատալիքին մասին հետաքրքրական յայտնութիւններ կը պարունակեն: Արդի ռամկագիտութեան հոյակապ գործերն ալ՝ քաղաքակրթութեան ստորին սանդղամասին վրայ գտնուող ցեղերու կենցաղին ու աւելորդապաշտութեանց մասին շահեկան և նշանակալից տեղեկութիւններ կը հայթայթեն, որոնք կրօնական կեանքի բարեշրջման բոլոր օղակները հիւսելու գիւրութիւնը կ'ընծայեն մեզ: Դժուարութիւնը հոն է սակայն, որ պատմական ստոյգ իրողութեանց առջև չենք գտնուիր միշտ, այլ սովորոյթներու, բարքերու, հայեցողութեանց և ընկերային կազմակերպութիւններու առնթբաղդրուած պէսպիսութեանց և խառնակոյտի մը հանդէպ, որոնք ամէն ժամանակագրական փորձերէ կը խուսափին և միայն հոգեբանական հետազօտութեանց համար թափանցիկ են:

ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴ. ՆԱՐՈՅԵԱՆ

Դպրեվանդի

ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՏՈՒԵԼԻ ՓԷՇՏԻՄԱԼՃԵԱՆ

— 33300000 —

[ԿԵԱՆՆԵՐ ԵՒ ԳՈՐԾԵՐ]

Բ. —

Փէ Գրիգոր Փէշտիմալճեան իր այս Ա. պաշտօնավարութեան չրջանին մէջ ինչ ուսումներ կ'աւանդէր՝ ստոյգ չենք գիտեր, բայց վստահաբար կրնանք ըսել որ Հայ լեզուի և կրօնի դասախօսութիւնը իր գլխաւոր ճիւղերն էին։ Միջագիւղի վարժարանին մէջ է որ յօրինած է «Համառօտ Բրիտանեական» մը ի գեղջուկ քարքառ, աներկբայ և վստահ կրնանք հաւաստել որ Փէշտիմալճեան կրօնի դասախօսութեան մէջ դրած է իր սրտին ու մտքին բոլոր կորովը, հետամտելով իր աշակերտներուն հոգեւոր զարգացման, և այսպէս ցոյց տալով իր առաջին տարիներուն մէջ իսկ իր մտքին զօրաւոր հակումը, որ յետոյ պիտի մղէր զինքը սաւառնելու կրօնա-խմաստասիրական բարձրագոյն ոլորտներու մէջ և յառաջ բերելու հոգեւոր արթնութիւն կեանքի մէջ։

Բարեբախտ ենք որ փոքր ի շատէ գիտենք թէ՛ այդ ժամանակի թաղային նախակրթարանները ինչ մակարդակի վրայ կը գտնուէին, ինչ ուսումներ կ'աւանդուէին և կարգապահական ինչ միջոցներ կը գործադրուէին։ Դպրոցներուն մէջ առհասարակ, շատ աննշան փոփոխութեամբ, ուսումներու ծրագիրը հետեւեալն էր. —

Հայերէն. — Պնակ, Քերական, Հեգարան,^[1] Սաղմոս, Գործոց ևւ Նարեկ։

Կրօն. — Բրիտանեական, զոց ստվիչ աղօթքներ, օրինակի համար՝ Հայր Ան, Անկանիսի սուաջի բո, Հաւատամք, եւլն։

Դիր. — Այբուբեն, «սրբա գիր», որ սովորաբար պատշաճութեամբ եր ևսի հայերէն եւ յետոյ բուրժեհէն յեզուով։

Թուաբանութիւն. — Կ'աւանդուէր բուրժեհէն յեզուով եւ կը բաղկանար չորս գործողութիւններէն **1.** խաւանիւմէ, **2.** չրխմա, **3.** զարայ, **4.** բախիւմ։ Պարզ գործողութիւններէ վերջը կ'աւանդուէր կոտորակաւորը, «ուռուպոյւս», «պոյուպոյւս», «գօյաբոյւս», յետոյ «գիւնիւրի բախիւմ» եւ «օրբախի փայի» կոչուած գործողութիւնները, որոնք յոռմն էին բուաբանական գիտութեան^[2]։

Երգեցողութիւն. — Եկեղեցական գլխաւորաբար։

Առանց ուսումներու ծրագիրին մանրամասնութեանց մէջ մտնելու՝ կը փափաքիմ գիտել տալ ծրագիրին դարձնական ուղղութիւնը։ Դիրի դաստուռն իբր գիրի օրինակ՝ օրինակի համար՝ պարտաւորհակ մը կուտար, որով աշակերտը ոչ միայն աղէկ գրելու կը վարժուէր, այլ նաեւ

[1] 1893ին, երբ Կեղր. Վարչութեան Ուսումնական Խորհուրդին կողմէ իբր կրթական Բնիչ Նիկոմիդիա ղրկուեցայ, տեղին Մարկոսի երեք կարգերը սապէս դասաւորուած էին. Բնական, Հեգարան, Տիւգարան(?)։

[2] «Մանկութեան Յիշատակներ» [1893թ. Մարտի մէջ]։

պարտամուրհակի ձեւերու կ'ընտելանար: Թուարանական խնդիրները միշտ կապ մը ունէին գործնական կեանքի հետ: Հայկաբան դասաւանդան զանազան առիթներով գրած նամակներուն պատճէնները իր աշակերտներուն^[1] կուտար ընդօրինակելու համար. այս կերպով աշակերտները դիւրաւ կը վարժուէին պաշտօնական բացատրութեանց և սորվելու պաշտօնական կամ անպաշտօն անձերու յարմար տիտղոսները: 20—25 տարի առաջ Բարձր. Վարժարանի ընթացաւարտներէն մէկը դպրոցական հանդէսի մը առթիւ գրած հրաւիրագիրներուն մէջ հրաւիրեալները պատուելու գելով ամիրայ տիտղոսը տուած է անոնց(?):

Կարգապահական խնդիրներու մէջ թէեւ խրատի, յորդորի, յանդիմանութեան դիմում կ'ըլլուէր, բայց միեւնոյն ատեն փորձով կը հաստատէին թէ՛ իրենք Սողոմոնի յանձնարարած պատժական մեթոտին արդիւնաւորութեան հաւատացողներէն էին. պատժական գործիքներն էին.

Գաւազսն՝ կռակի համար.

Թար՝ մեռֆի համար.

Սաւառովք (փաշխաւք)՝ ոսֆի համար:

Այս ֆիզիքական պատիժները գործադրողը կ'ըլլար ընդհանրապէս դպրոցին կառավարիչը, և մենք չենք կրնար հաւատալ որ Փէշտիմալ՝ ճեանի պէս հեղահամրոյր ուսուցիչ մը կրնար դիմել այս պատիժներուն, իբր զգաստութեան միջոցներու, աւելի աղղու և աւելի չինիչ քան աշակերտին արժանապատուութեան կոչում ընելու մեթոտը^[*]: Փէշտիմալձեան 1824ին Մայր-Եկեղեցիին կից Մայր-Դպրատունին ուսուցիչ կը կարգուի Կարապետ Պատրիարքէն. այդ ատեն կը թեւակոխէ իբր ուսուցիչ իր Բ. պաշտօնավարութեան, աւելի աղղեցիկ, աւելի օգտակար և աւելի լայն շրջանի մը մէջ: Փէշտիմալձեան որ արդէն շատ կանուխէն ընտանիքովը Կէտիկ-Փաշա, Չուքուռ Օտալար հաստատուած՝ կը մասնակցէր Պատրիարքարանի գործերուն, հիմա, ինչպէս ըսուեցաւ, Մայր-Դպրատան ուսուցիչ կարգուած ըլլալով՝ աւելի պատեհութիւն և դիւրութիւն կ'ունենայ մասնակցելու այն խնդիրներուն, որոնք կը յուզուէին այն ժամանակ Պատրիարքարանի շուրջը և մէջը. ասոնցմէ մէկն էր կրօնական վէճը: Չենք կրնար բոլորովին

[1] Պօղոս Սարկաւազ Պետրոսեան հաւարած է այս կերպով իր ուսուցիչին (Գրիգոր Պատ. Փէշտիմալձեան) նամակները, որոնք կը գտնուին Ազգ. Մատենադարանին մէջ (Թիւ. 122 Ձեռագիրը):

[*] Եւսեան էֆ. լուրջ ջատագովութիւն մը կ'ընէ դատարարակութեան այդ վաղնջական րեթոտին: Եթէ այո՞, — ինչպէս յայտնապէս կը զգացուի իր տողերէն, — հետաքրքրակա՞ն խնդիր, մա՞նաւանդ իր գրիչին տակ, իբր խօսքերը դատարարակի մը՝ պաշտօնավարող ամբօրիկեան վարժարանի մէջ, ուր տիրող կրթական Անկլո-Սաքսոն մեթոտին հիմնական սկզբունքներէն մէկը իսկ կը կազմէ՝ ուսանողին արժանապատուութեան կոչում ընելով անոր նկարագիրը շինելու մանկավարժական և իմաստասիրական տեսութիւնը: Խմբ. Ծան.

լռութեամբ անցնիլ խնդիրի մը վրայէն, որուն մէջ մեծ ձայն ու բաժին ունեցաւ փէշտիմալճեան: Պապականութեան շարժումը նոր չէր այս ժամանակ. անոր ծագումը շատ հին էր. բայց այս միջոցին վէճը ամէն ժամանակէ աւելի կարեւորութիւն ստացած էր: Պապական Հայերը կը փափաքէին զատ՝ հասարակութիւն մը կազմել: Բանակցութիւնները սկսին երկու կողմէ, բառնալու համար կրօնական խտիրը և ժողովներ կը գումարուին՝ միաբանելու ջերմ փափաքով: Փէշտիմալճեան քանի մը ուրիշ վարժապետներով^[1] հետ ներկայ է այս ժողովներուն, մասնակցելով խորհրդակցութեան Յովհաննէս Պատրիարքի նախագահութեան տակ (1810): Անհամաձայնութեան կէտեր ուշադրութեամբ կը քննուին ամիսներով. մինչեւ իսկ Աբրահամ Պատրիարք՝ Հռոմէական Հայերու հետ բանակցութիւնները յաջող վախճանի մը հասցնելու հաճոյակատարութեամբ կը յանձնարարէ (1814) Փէշտիմալճեանի որ նոր շարականի մը տպագրութեան ձեռնարկէ, յապաւելով «Ո՛վ Հրաշալի»ին երեք տուները, որոնց կ'առարկէին Պապական Հայերը: Փէշտիմալճեան ո՛րչափ ժողովրդային դասակարգերու համաձայնութեան բաղձացող, նոյնչափ ճշմարտասէր՝ կ'աշխատի գտնել Շարականի հին գրչագիր օրինակ մը, անոր համեմատ կատարելու համար շարականին սրբագրութիւնը և տպագրութիւնը: Բարեբախտաբար կը գտնէ արքունի վառօդապետ, Տատեան Առաքել Ամիրային քով ընտիր ձեռագիր մը, Ժ.Դ. դարուն (ՉԾԱ.) սկիզբը գրուած, որուն մէջ չգտնելով «Ո՛վ Հրաշալի»ին երեք տուները, կը յապաւէ իբրեւ յետդատում: Նոր շարականին սրբագրուած տպագրութիւնը մեծ յուզում առաջ կը բերէ: Պատրիարքը՝ Փէշտիմալճեանը Պատրիարքարան կանչելով կ'ուզէ զոհել իբր նոխալ քաւութեան. կը պատժէ և թերեւս աւելի սաստիկ պատիժի ենթարկուէր, եթէ Տիւղեան Գրիգոր Չէլէպիի միջամտութիւնը չպաշտպանէր զայն իր դատապարտութենէն: Փէշտիմալճեան իր «Լուսաշաւիղ» կոչուած պատուական աշխատասիրութեան մէջ կրած հալածանքներուն կ'ակնարկէ սա տողերով. «...Բառնալ զգայթակղութիւն բազմաց որք կարծէին զմեզ գայթակղեալ ի հաւատս»:

Հռոմէական Հայերու հետ այս կրօնական վէճերը կը շարունակուին քանի մը տարիներ, մինչեւ որ երկու կողմէն կրթական^[2] անձեր ընտրուելով դարձեալ քննութեան կ'առնուին հակառակութեան և վէճի կէտերը. այս վեց անձերը Հ. Ստեփաննոս Եպիսկոպոս Արքեպիսկոպոս Նախագահութեան տակ՝ ամբողջ երեք ամիս, շարունակաբար ժողով՝ ընելով

[1] Օրինակի համար՝ Տէր Մեսրոպ քահանայ, Պազարցի Դէորդ զպիր, Խաչատուր և Յարութիւն (Տէր Մեսրոպ քահանային աները) վարժապետներ կային:

[2] Պօղոս Պատրիարք կ'ընտրէ Հայերէն՝ Տ. Մեսրոպ քահանան (Գում.Գալիուի), Տ. Բար-Սուղիմէոս քահանան (Իսկիւտարի) և Թազոր վարժապետը (Ա. Պէրպէր. Պատմ. էջ 118):

Ենի-Գարու, երբեմն Եօնուզեան Յովհաննէս աղայի և երբեմն Յարու-
թիւն ամիրայ Պէղճեանի տան մէջ, փոխադարձ զիջումներով կը համա-
ձայնին: Այս համաձայնութեան պայմանները կարգադրուելով եկեղեցա-
կաններէ և աշխարհականներէ բազկացած Ժողովի մը մէջ, կ'ընդունուին
և կը վաւերացունեն ներկաներուն ստորագրութեամբ և Պօղոս Պատրիար-
քի կնիքով: Այս համաձայնութեան գիրը կը տպուի իսկ(1822): Մենք
զանց կ'ընենք նկարագրել այն անհուն ուրախութիւնը զոր համայնքը կը
զգայ այս առթիւ. դժբախտաբար քիչ ժամանակէն այս համաձայնու-
թիւնը ձախողութեան կը մատնուի Գոլէճեան (Պապական) կուսակցու-
թեան կողմէ: Հռոմէական Հայերու մէջ երկու կուսակցութիւններ կա-
յին, Աբքայեանները և Գոլէճեանները, առաջինները փափաքող էին
դաւանական միութեան և արդէն իրենցմէ ընտրուած էին Ժողովին
երեք անձերը նախագահ եպիսկոպոսէն զտու. Գոլէճեանները Հռոմ ու-
սած՝ անկէ կ'ընդունէին իրենց ներշնչումները և բոլորովին հակառակ
էին դաւանական միութեան. ուստի կ. Պոլսոյ լատին եպիսկոպոսին
գիմելով՝ բանադրել կուտան Լատին եկեղեցիներուն մէջ միաբանող
Աբքայեան Հայրերը իբր հերետիկոս և կարգատեաց: Երեք անձեր,
երկուքը Աբքայեաններէն և երրորդը՝ Գրիգոր վարժապետ Փէշտիմալ-
ճեան (1820, Մայիս 5) հերքմնագիրներ կը գրեն լատին եպիսկոպոսին
յայտարարութեան դէմ: Փէշտիմալճեանի պատասխանը չատ ճարտարու-
թեամբ գրուած հերքմնագիր մըն է. նախ՝ հռոմէական եկեղեցիին վրայ
չատ զգուշաւոր լեզուով կը խօսի, չխրտչեցնելու համար Աբքայեան
Հայրերուն համախոհ պապական Հայերը. երկրորդ, Աբքայեաննե-
րուն հետ պապական Հայերուն համերաշխութիւնը պահպանելու
համար գովեստը կ'ընէ այդ Հայերուն հմտութեան և կը խօսի
այն զիջումներուն, փոփոխութիւններուն վրայ՝ զորս Աբքայեանները
յաջողած էին ընել տալ, լուսաբանելով ինչ ինչ կէտեր, օրինակի համար
Քաղկեդոնի և Լեւոնի տուժարի մասին. երրորդ և վերջապէս՝ ամէնէն
աւելի կը ծանրանայ լատին եպիսկոպոսին յայտարարութեան վրայ, կը
նշաւակէ անոր տգիտութիւնը և դատելու կերպը իբր հակառակ Դրիս-
տոսի օրինակին, որ կը պատուիրէր յիմար չըսել, հակառակ Հայրապետնե-
րուն օրինակին, որոնք հաւաքուելով նախ քննեցին Արիստը, Մակեդոնը
և Նեստորը և յետոյ վճիռ արձակեցին, մինչդեռ յիշեալ եպիսկոպոսը
առանց քննութեան, իր անձնական անբաւական հեղինակութեամբ
հերետիկոս կ'անուանէր Հայ. Եկեղեցին: Գոլէճեաններուն դատապար-
տելի հնարքները՝ հակառակ ժամանակին երեւելի անձերու հաշտարար
միջամտութեան՝ ի գերեւ կը հանեն դաւանական միութեան գեղեցիկ
գործը, մեծ դժգոհութեան պատճառ ըլլալով, որուն հետեւանքով կը
ծագին անհամաձայնութիւններ:

ՍԱՔԻԱ-ՄՈՒՆԻ

«Սափա՛, Սափա՛...» կը կանչէր ձայնը հեռուէն:
Կը բուռալէր Արեւն իր գունաք ոսկեայ,
Ու անապատն իր մրափին մէջ յուլօրէն
Կ'արձագանգէր կերկերոյ կո՛չը «Սափա՛»...:

Իմաստունին Աշակերտը, մալորո՛ւն,
Արեալոյսին մթնաղէն շա՛տ առաջ
Սկսեւ էր իր անվերջ վազքն, ու հեռու
Վաղո՛ւց, ժառը, կը նուաղէր իր հառաչ:

Դադաճներէ՛ն ան կը դառնար թխազին,
Նուիրական հովիտներէն Դանգէտի,
Ռաճեքուրէն, Պեմաւէտէն ուր կրակին
Կը մասնուցուէր խունկ եւ կնդրուկ հանգէտի:

Մազերը խռիւ, ոսկերը մերկ, անձնուէ՛ր,
Ի գո՛ւր զիւղէ զիւղ իր ստուերը տարու,
Ի գո՛ւր մարդոց ան խօսեցաւ անվիհե՛ր,
Իմաստունին պատուէրները արագուր:

Ան «Նիրվանա, կը կարգէր, Նիրվանա՛,
«Ինքնամոռաց անկուրթի՛ւնը հոգւոյն,
«Տեղանքներու ոչնչացումն անխնայ,
«Ճազամոլ վերացո՛ւմը գերազույն:

«Ա՛հ, Նիրվանա՛, ոչ մէկ փափաք, ոչ մէկ սէր.
«Ո՛չ խկչեփն զոհացումը մեր արփն.
«Ո՛չ տառապանք, ո՛չ ալ ժըպիտ, ո՛չ յոյսեր.
«Ա՛հ, Նիրվանա՛, ինքնակամ մա՛կը ցրտին:

Մարդերը զայն բազմաճերտէն վանեցին:
Ոսկերը մերկ, մազերը խռիւ, անձնուէ՛ր,
Անապատին նամբան բռնեց առանձին,
Ու յուսահա՛տ Իմաստունը կը փնտէր:

Արեգակին հրաքայ գունաքն տակ հսկայ,
Տափ աւազը քմա՛ծ, անեա՛ծ կը ննջէր.
Ու տանջուո՛ղ, զալարուող ձա՛յնը «Սափա՛»
Մենուրեան մէջ լացի մը պէս կը կնչէր:

Սարսափ: Իր մեծ բազուկները լայն, արձա՛կ,
Հրաքայ, զէկ աւազին վրայ տարածեւ,
Մրբութի՛ւնը, Դիտութի՛ւնը բացարձակ,
Սափա.Մոռնի, Պոստա ինքը մեռա՛ծ էր:

«Սափա՛, Սափա՛...» հեկեկաց ձա՛յնը լալէն:
Կը բուռալէր Արեւն իր գո՛ւնաք ոսկեայ.
Ու անապատն իր մրափին մէջ յուլօրէն
Արձագանգեց յուսահատ նի՛չը «Սափա՛»...:

«Սափա՛, Սափա՛...» հեկեկաց ձա՛յնը լալէն:

ՌՈՒԲԷՆ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ԶԱՆԳԱԿԱՆԱՐԸ

Զանգակատունին բարձրութենէն, պահնորդը կը դիտէր տեսարանը, տարածուած իր ոտքերուն տակ, ընդարձակ և տափարակ: Գետը, հոսելով դարատափներուն մէջէն, թափանցիկ, բարակ և երկար թելի մը պատրանքը կուտար: Ծառերը գետնին վրայ դիզուած կ'երեւային իրեն. կապոյտ տանիքները կը փռուէին ճերմակ ձիւնասպիտակ պատերուն վրայ, և անցորդները կը սահէին կ'անցնէին պղտիկ արատներու պէս, փողոցներու հարթ գետնին վրայէն:

Ամպերուն վրայէն դիտելով տկար թռիչքը ագռաւներուն, զանգակներուն քով կ'ապրէր զանգակահարը, երազելով, անոնց անշարժ ուռնակներուն առջեւ պահուըտուած մութ խողովներուն մէջ. կամ աչքերով կը հետեւէր տախտակամածին կլոր պարապին մէջէն, անոնց թխորակ պարաններուն, որոնք կ'իջնէին գմբեթին արձագանգող խորութիւններուն մէջէն մինչև և եկեղեցիին սալաքարներուն վրայ: Լաջն բացուածքը, ուրկէ մարդու մը մարմինը դիւրութեամբ կրնար անցնիլ, իրեն խելքի պտոյտ չէր պատճառեր:

Այդ կեանքին միօրինակութիւնը փարատելու համար, ամէն օր կ'ընդունէր այցելութիւնը իր աղջկանը՝ որ ուտելիք կը բերէր: Ամէն բան կը հետադոտէր վերէն. կը դիտէր հունձքերը՝ որոնք հովին մէջ կը տարուբերուէին, ոչխարներու հօտերը՝ որոնք հեռուէն մէջտեղ կ'ելլէին: Երբեմն ճամբորդ մը զանգակատունին վերելքը կը կատարէր: Այն ատեն մեծ հաճոյք մը կը զգար երկրին զանազան մասերը ցուցնելով, անոր հրաշալի անտառները, ծառուէտ ղրօտալի ճամբաները:

— Ասիկա այն ճամբան է, կ'ըսէր, որ գէպի մեծ քաղաք մը կը տանի. հոս քաղաքատունն է, և հոն՝ քիչ մը հեռուն՝ գալրօցը: Այդ շրջափակին մէջ, բարձր կաղամփոխներուն ետեւը հին արքայարանի մը աւերակները կը գտնուին: Հոգ էր որ, Հարիւր Տարուան Պատերազմին ատեն, Անգլիացիները խրամատներ բացին պատնէշին մէջ: 1870ին Բրուսիացիները թնդանօթներ գետեղեցին այդ բլրակին վրայ, որ «Արտոյաներու Բլրակ» կը կոչուի: Այս անունները քարտէսին վրայ չպիտի կարենաք գտնել, բայց ես կրնամ ձեզի ամբողջ ըսել, իւրաքանչիւր ծառ, իւրաքանչիւր տուն իրենց անուններովը:

Իրիկուն մը, սովորութեան համեմատ, երբ անկողին պիտի մտնէր, վերջին ակնարկ մը նետեց հորիզոնին վրայ. հեռուն, աչքին զարկաւ լոյսի մը պլակալը: Ժամացոյցը բաւական առաջ կէս գիշեր զարկած էր: Ո՞վ ուրեմն այդ ժամուն չէր քնացած...:

Ապասեց, մտածելով որ լոյսը պիտի մարէր: Բայց լոյսը սկսաւ փայլիլ, և յանկարծ, բոցեր սկսան բարձրանալ, անշարժօրէն, գիշեր-

ուան ստուգելի մթութեանը մէջ, հաղիւ հովին փափուկ հարուածներէն դողդղալով :

— Ահ, բրաւ ծերուկը, բայց հրդեհ է ասիկա... :

Այնքան աղէկ կը ճանչնար քաղաքը՝ որ վայրկենաբար հասկցաւ հրդեհին ուրտեղ ըլլալը :

— Գրաւ կը բռնեմ որ լուացարաններուն և արքայարանին ճիշդ մէջտեղն է... պատնէշներուն շատ մօտ :

Կարմիր, հրավառ լոյսին տակ, տունները որոշակի կը գծագրուէին գետնին ճերմակութեանը վրայ, և կրակին շողքին տակ՝ ծերուկը նշմարեց արքայարանին ծառերը, լուացարանին ջուրերը և բոլորածեւ չուքերը յարգի դէգերուն՝ որոնք դաշտերուն մէջ զիւային երեւոյթ մը կ'առնէին : Սկսաւ հաշուել .

— 'Լերջին կաղամախին... Մինօրէի ագարակը... Ժարնիէի յարդի դէգերը... մէկ... երկու... երեք... Բարիզ գացող ճամբան... մէկտեղ... երկու... բայց...

Ճիշ մը խեղդուեցաւ կոկորդին մէջ : Այրողտունը, իր աղջկանը տունն էր : Իր ակնարկները արագօրէն թափանցեցին այդ հորս պատերուն մէջը անցած դարձածներուն :

— Տղաքները կը քնանան, վտանգին անգիտակից... կրակը կը հասնի ամբարանոցներուն... ցորենները կը սկսին բռնկիլ... Թարմ խոտին ծուխը կ'իջնէ առաստաղին բացուածքներէն... յետոյ խօլ գարթնումը... չմօրած փախուստը մութին թանձրութեանը մէջէն... ծուխին աւելի խտանալը... անանցանելի ճամբաները, պղտիկները փաթթուած իրենց մօրը վիզին... մահաստրուռ աղաչանքները հրդեհին ունգութ ճարձատումներուն մէջէն... փլշող տանիքի մը ահաւի շառաչները... յետոյ լուծիւնը... բարձրաբերձ բոցերէն դուրս խուժող մխացող փայտի կտորտուանքները... ճարձատող կրակին զուարթ մեղեդին...

Այս ամէնը վայրկենաբար երեւակայութեանը առջեւ պատկերացան : Ո՞վ իրմէ զատ պիտի խմացնէր այս աղէտը... : Սկսաւ պոռալ «Կրակ կայ... կրակ կայ...» :

Ձայնը օգին մէջ մարեցաւ :

— Պղտիկներս պիտի այրին... խեղճ պղտիկ զաւակներս :

Բոցերը կը խոչորնային հետզհետէ. ձեռքերովը աչքերը գոցած՝ ետ ետ կ'երթար, հուզելով ակնատեսս ըլլալ, երբ յանկարծ ուտերը բանի մը զարնուեցան : Բնագոյօրէն թեւերը երկնցուց, և մատները հանդիպեցան զանգակներուն : Այն ատեն գաղափար մը ծնաւ միտքին մէջ : Բռնեց անոնց հումանները .

— Ձանգակներ, դուք պիտի ըլլաք փրկութիւնը, քաղաքին բնակչութիւնը պիտի արթնցնէք, օգնութեան զանգակներ... :

Դողդղալով, խարխալելով մութին մէջ, հումաններուն կողմը կը յառաջանար : Սուտ կուգար իրեն, բարձրաձայն կը խօսէր, և ամէն մէկ

քայլափոխին ետին կը դառնար, հրդեհին առաջացումը դիտելու համար։ Ձեռքերովը պարապը ծեծելով կուլար, կը կակաղէր։

— Չանգակներս, իմ բարի՛ զանգակներս, այս անգամ ինծի համար պիտի հնչէք, ձեր կողմը գիշերուան մեռելային լուսթեան մէջ պիտի արձագանգէ և ձեր հնչուն ձայնը ամբողջ գիւղին բնակչութիւնը ոտքի պիտի հանէ։ Անշուր թեւերուս ուժովը պիտի պարէք հիմա, իմ բարի՛ զանգակներս...

Հասաչ մը ուռեցուց սմբած կուրծքը։ Ոսկրուտ մատերը հանդիպած էին վերջապէս չուանին։ Դողդոջուն ձեռքերովը, ամբողջ հասակը երկարելով, թեւերը բարձրացուցած դայն բռնեց, և բոլոր ուժովը, կզակը սեղմած, ոտքերէն մէկը պատին կրթնցուցած և միւսը բերանաբաց ծակին եղերքին, որուն վրայ կախուած էր մայր զանգակը, քաշեց։ Բայց ձեռքերը՝ ողորկ չուանին վրայէն սահեցան։ Դնդերները սեղմ, աւելի ուժով կառչեցաւ չուանին։ Ծունկերուն վրայ ինկաւ, բայց զանգակը անշարժ կեցաւ իր կախուած տեղէն։

Կը քաշէր... կը քաշէր։ Անօգուտ ջանք։ Բռունցքի հարուածներով սկսաւ զանգակին պղինձէ մարմինը ծեծել, և դաստակները արիւնոտեցան։ Կեցաւ, ալ չկրնալով շարունակել։

— Ի՞նչ պիտի տեսնեմ, Աստուած իմ, ինչ պիտի տեսնեմ արդեօք...

Երկար շունչ մը առնելով, զօրութեան վերջին ճիգ մը քաշ։

— Որովհետեւ անկարող եմ այսքան կարճ չուանով մը զանգակը զարնելու, վարէն, աւանդատունէն, ուր պզտիկ տղաքները հարմնիքներ և մկրտութիւններ կ'աղղարարեն զանգակով, կարելի է...

Բարձրաւանդակէն անցաւ։ Սրունգները հազիւ կը տանէին իր ծերացած մարմինը։ Երկու անգամ ինկաւ, և վեր ելաւ բոլորովին ընկճած. բայց երբոր աշտարակի սանդուխին դուռը բացաւ՝ գլուխը դարձաւ և գլորեցաւ աստիճաններուն վրայ։

Սրիւնը սկսաւ հոսիլ թեւերուն, ձեռքերուն, արտասուածքով և սիրտով զէմքին վրայէն՝ կէս մը կոյրցած, դժուարութիւնով ինկած տեղէն ելաւ, հասկնալով որ վարը չհասած պիտի մեռնէր արդէն։ Երեսի վրայ սողալով, զանգակներուն քովը գնաց, խնդրելով լալահառաչ։

— Աստուած իմ, Աստուած իմ... հրաչք մը...

Հեռուէն հրդեհին բոցերը մթութիւնը կ'արիւնէին...։ Այն ատեն, իբր թէ վայրկենաբար խենդեցած ըլլար, տառապանքէն հռչելով, պառկած փորին վրայ, հասակին երկարութեամբը, գլուխը կախած սեւ ծակին եղերքը, իր վրայ լռին զանգակներուն չուքը իյնալով, կամաց մը չուանը վեր իրեն քաշեց։

...Յանկարծ, գիշերուան այդ առաջացած ժամուն, վտանգի զանգակին ուժգին ձայնը զօղանջեց, և ամբողջ քաղաքը սուգի աղղարաբութեամբ մը ողողուեցաւ։ Ամէն մարդ արթնցաւ, պատուհաններ բաց-

ուեցան, հրդեհին վայրը փութաց ամէն ոք: Դուռները կոտրուեցին, և թանձր մուխին մէջէն աղատեցին քնացողները կէս մը խեղդուած:

Տունը այրեցաւ ամբողջովին, բայց մէջինները աշատուած էին:

Այն ատեն, մահուան վտանգէն աղատած, իր քովը զգալով ամուսինը և զաւակները, զանգակահարին աղջիկը խորհեցաւ ծերուկին վրայ, որ անշուշտ այնքան տագնապալի ժամեր անցուցած ըլլալու էր, և դէպի զանգակատունին կողմը վազեց: Բարեկամներ կը հետեւէին անոր. ճամբուն վրայ մէկը ըսաւ.

— Նշմարեցի՞ք որքան տարօրինակ կերպով զարնուեցան զանգակները:

— Այո՛, հինգ վեց անգամ վրայէ վրայ. յետոյ դադարեցաւ:

— Ի՛նչ, ըսաւ ուրիշ մը, մեծ հայրիկը ուժով բաղուկներ չունի ալ:

Շնչասպառ կին մը մօտենալով ըսաւ.

— Վերը ձգելը խոհեմութիւն չէ: Շատ չանցած ալ բնաւ պիտի չկրնայ զարնել:

Աշտարակին ստորոտը հասած էին: Բաղրաձեւ սանդուխին աստիճանները ելլելով, աղջիկը կը կանչէր.

— Հայրիկ, մենք ենք: Ամէնքնիս ալ հոս ենք:

Պղտիկ խուժը, պատասխան չառնելով, միշտ կը բարձրանար.

Աղջիկը միշտ կը կանչէր.

— Հայրիկ, մենք ենք... Ո՞ւր ես... պատասխա՛ն տուր...:

Ոչինչ. վախը պարուրեց խեղճ աղջիկը:

— Ո՛հ, Աստուած իմ, արդեօք բա՞ն մը պատահեցաւ անոր:

Ներկաներէն մէկը լուցկի մը վառեց: Ի ղուր ամէն կողմերը քննեցին: Բայց, երբ կըր ծակին վրայ ծռած եկեղեցիին մէջը կը նայէր, ետ քաշուեցաւ սարսափի սուր աղաղակ մը արձակելով: Կախուած չուանին ծայրէն, փայտացած մարմին մը կը տատանէր մեղմօրէն շատ վարը, պարանկին մէջ:

Մարդը գլուխը բացաւ և խաչակնքեց երեսը: Ու երբ աղջիկը յուզումէն պոռալով, կէս մը խենդեցած, անոր քովը կը տանէին, հասկեցաւ անմիջապէս վտանգի զանգակին այդ գիշերուան քանի մը անգամ զարնուելուն և յետոյ դադարելուն պատճառը:

Զի կրնալով զարնել, ծեր զանգակահարը, ինքզինքը չուանին կապած և պարապին մէջ ձգած էր: Մարմինը տապալկելով, սարսած էր պղինձը, և իր դերադոյն հոգեվարքն էր որ հնչեցուցած էր այսպէս վտանգի զանգակը:

Ալփասլան, —որ գուարթ անակնկալներ ունի միշտ թերթերուն,— Մասիսի խմբագրատունը այցի մը պահուն, մեզ չգտնելով, օ իմproviste հետեւեալ սրամիտ ոտանաւորը գրելով կը ձգէ, զոր կը հրատարակենք իր ֆանթէզիսդ սիրունութեանը հաճոյքով, և առիթը ունենալու համար պատասխանելու մեր զրագէտ բարեկամներէն և աշխատակիցներէն ամէն անոնց՝ որոնք Մասիսի Ալփամը խմբագրութենէս նուէր ստանալու ականկալութեանը մէջ ըլլան թերեւս:

ԱԼՊՈՍԻՆ ՇՈՒՐՁԸ...

ԵՆՈՎԻՔ ԱՐՄԷՆԻՆ

Կը կարդամ ու կը լրտնամ
Թէ՛ ձեր գրական Ալփամին
Պատկերներուն մէջ վըտնամ,
Գրութիւններէն ի՛մա է մին:

Բայց այդ շրթեղ Ալփամէն
Հաս մ'ալ ինչո՞ւ չի տրուէր,
Ազնի՛ւ Ենովի՛ դու Արմէն,
Մէջիններուն զերդ նրէր:

Եւ անոնք ալ գիտնային
Թէ՛ ի՞նչ տեսնուլ ու դիտել
— Կրնոջական, առնային —
Բազմած էն հոն քովէ քով:

Տիկին Զապէլ՝ Բարիզէն
Ի՞նչպէս է զայն քսացեր,
Բացառաբա՞ր... —մեք մեկէ՞ն
Ենք փոխելու կամը ձեր.

Միայն՝ հարցում մը, լէցձը,
— Զրկա՛յ որ մարդ սրդողի... —
Պարզ բաժանա՞րդ մ'ալ չարմէր
Մեր տիտղոսը... զրոգի:

ԱԼՓԱՍԼԱՆ

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն

«ԱԼՓԱՍԼԱՆ»ԻՆ — ԵՒ

ԱՄԷՆ ԱՆՈՆՑ ՈՐ...

Սկզբունքով զրմելի չէ՛ երբեք Ձեր իրաւունքը: Մինակ եթէ «Ալփասլան»ը ունենար Մասիս, որչա՛փ դիւրին: Մէկուն եղած բացառութեամբ՝ իր բոլոր աշխատակիցներուն և զրագէտ բարեկամներուն Ալփամը ստանալու իրաւունք տալ՝ մոմի լեզուին յանձնել պիտի ըլլար Մասիսի մէկ քանի պատմեցողները, առանց այլեւայլի: Այդ տեսակ տխրագործութիւն մը... շատ հաճոյք չկրնար կոր պատճառել իայց, պզտիկ հաշիւ մը... քսակներու հաշուէն բացուած: Անշատաբար, իւրաքանչիւր աշխատակիցի, 60 դրշ. միայն պիտի արժէ Ալփամը, տարուան մը թերթէն զատ: Հաւաքաբար, ականկալուած նուէրը Մասիսի enisseին... մէկ քանի պանքնոթ պիտի արժէ: Ո՞ր է զոհողութեան նուագադրը, որ պահանջելի ըլլար իրաւացի՛օրէն: Օ՛ն ուրեմն, Ձե՛զ տեսնէինք, քսակնուն... հաշիւը գիտցողնե՛ր՝ որ էք...

«ՄԱՍԻՍ»Ի ԽՄԲԱԳՐԸ

ԱՐԱԳԻԼՆԵՐԸ

Անտառները զարդարուած են իրենց հովանուտ ծառերով, որոնց մէջէն կ'անցնի հովը՝ որ կը թուի անոնց ոգին ըլլալ։ Դաշտերը ակնապարար կանանչութեամբ մը գորգուած, իրենց ընդերքներէն ցնծութեան մեղեդիներ կը դղրդեցնեն։ Գետերը, առուակները, ձերմակ երիզներ կազմելով ու օձի գալարումներով, կը հոսին արագ, պղտոր, գուռւմ գոչումներով։ Անոնք իրենց յաւիտենական համբոյրը կուտան ժեռուտ եղերքներուն։ Յից ժայռերը, մարդածեւ քարերը, կը թուին ըլլալ տիպարներ անիծուած մարդոց, որոնք քարերու կամ ժայռերու փոխակերպուած են, իրենց ապաշնորհ կեանքին համար։ Անոնց ազդած երկիւղն ու սարսափը չե՞ն եղած պատճառ որ անոնց շուրջը հէքեաթի մը թելերը հիւսուին ու տգէտ ժողովուրդ անոնց մէջ կարդալ փորձէ իր նախնիքներուն տրուած պատիժը։

Վայրի ծաղիկները, երկնեանդ գոյնզգոյնութեամբ ընդելուղուած, գեղանի պսակներ կը յօրինեն դաշտերուն, և իրենց բաժակներուն մէջ արտակարգ հրճուանք մը ունին։ Հովիտին շուշանը ու թաւուաներու մէջ ծածկուած մանուշակը, իրենց սպիտակութեամբ և կապոյտով, չե՞ն խորհրդանշեր անբծութիւնն ու անմեղութիւնը։

Ու գիշերին մէջ, երկնակամարը՝ անհունին խորհուրդին թարգմանն է և լուսաւորները զայն զարդարող մարգարիտներն են։ Իւրաքանչիւր շամանդաղ՝ կեանք մըն է, կեանք մը որ բնաւ չմեռնիր, որ դարերով կը ծորի, կը բլթի, անհուն կեանքով մը բեղուն։ Մութը իր թեւերը տարածեր է լեռներուն կատարներէն մինչեւ հովիտները, սարերէն մինչեւ ձորերը։ Զուրի երկը մը, կարկաչուն՝ կը հոսի։ Իր ձայնը երգ մըն է, օրօր մը, հանդարտ ու մեղամաղձոտ։ Ոչ մէկ շուկ անկէ դատ։ Թեթեւ հով մը միայն, պատուհանին ապակիները կը ծեծէ։ Երբեմն, շուներու հաչիւններ կը վրդովեն բնութեան խորհրդաւոր լուծիւնը։

Բայց յանկարծ, արագիլներու կախկալում մըն է որ կը լսուի, տանիքներու վրայ կամ փութերիկներուն կատարը։ Արագիլներ իրենց կոշտ բոյնը դրած են հոն։ Յորեկին կը տեսնէի թէ ի՞նչպէս անոնք կը թռչէին իրենց լայն թեւերուն բախ տաղով։ Կտիկափումը ա՛լ աւելի սուր տագնապ մը կ'առնէ։ Խռովայոյզ ու փոթորկալից կռիւ մը կը մղեն անձանօթ հակառակորդի մը դէմ։ Դրացի արագիլներն ալ նոյն տագնապին ենթարկուած են։ Ամէնքն ալ խռոված, իրար անցած են։

Այրի արագիլ մը, յարձակած է անխորհրդաբար էգ արագիլի մը վրայ։ Անոր արու ընկերը զայն ցաշտպանել սկսած է և ուրիշներ օգնութեան են փութացած։ Թեւափախումները, կախկալումները կը շարունակուին օդին մէջ։ Ժամ մը կը տեւէ կռիւը։ Քիչ ետքը անոնք աչքերնին փակած են նորէն։

Առտուն, երբ արեւը իր ոսկի վարսերը կը թափէ, արագիլներէն մէկ քանին կ'իջնան ծեծին մէջ անշնչացած արագիլին դիակին վրայ։ Իր կիրքերով մոլեգնած արագիլը, սպաննուած էր պատուախնդիր արագիլներէն։

ԿՈՐԻՆՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ

ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ԵՐ

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ ԼԵՋՈՒՆ

Որքան մեծարանքով ու վերապահու-
թիւնով որ «յարգի» Նուպարեան պատու-
խաներ էր Պերպէրեանի «գրաբար և արձա-
գանգ» բառերուն առիթով, նոյնքան հանդի-
սաւորութեամբ, վայելչավարութեամբ, բայց
շատ մըն ալ ինքնավստահութիւնով ու մեծա-
հաւատութեամբ կուգայ միջամտել այս ան-
գամ, ֆրանսերէն մէկ քանի բառերու հնչու-
մին նկատեալ իմ և Արտաշէս Յարութիւն-
եանի միջեւ ծագած հրապարակային վիճա-
բանութեան, ինքնավստահ ու մեծահաւատ
կը կոչեմ իր այս միջամտութիւնը, կամ աւե-
լի, իր ըրած ինքնահրապարակութեամբ
թիւնը, որովհետեւ այն բառերը՝ որոնցմով
կը սկսի իր գրութիւնը «Արեւելեան Մա-
մուլ»-ի մէջ, կը մատենն անմիջապէս ինծի
մէկը՝ ա'լ հնումեան պատկանող այն անուղ-
ղելի գրողներէն, որոնք իբր թէ տեսակ մը
մեծամտութեամբ. — «Կարգացած, տեսած չեն
ըլլար նախապէս այն թերթը, որուն մէջ գի-
րենք հետաքրքրող նիւթ մը կայ և զոր ուրիշ
մէկը — բարեկամ մը գրեթէ միշտ — կը փու-
ծայ մատանշել իրենց»։ Դրամական հսկայ
հաստատութեան մը Տնօրէններուն պէս բան
մը, անոնց չափ վերապահ ու խստալէմ, մեր
գրականութեան այս Կրետոնները, որոնք
իրենցմէ պզտիկներուն վրայ հազիւ թէ ակ-
նարկ մը նետել կը յօժարին։ Այս սքողուած
ու հանճարամիտ անտարբերութիւնը՝ որուն
իբր թէ ենթարկուած կ'ըլլան յաճախ նոր
գրողներէն ոմանք, իրենց օճէ գրութեանե-
րուն պատճառով, բացարձակապէս ինծի կը
ծուր ըլլալ գէշ հեղինակուած երաժշտական
կտորի մը անհաճոյ՝ մէկ introductionը,
որ պիտի չուզէր զիս բնաւ։ Եւ իբրեւ ալ
կարելի է ըսել առանց չափազանցել երկն-
չելու։ Թէ, փաստաբանական այս ամբողջ
պաշտպանողական «յարգի» Նուպարեանի,
լեզուական անշահ միջամտելու մըն է, որուն
մէջէն ինքն ալ դուրս պիտի չկրնար ելլալ
ապահովապէս, եթէ պարծանքը չունենար
ֆրանսերէնէ-հայերէն բառգիրքի մը հեղինակը

ըլլալու, Թերեւս իր այս պատուագին հան-
գամանքովն է արդէն որ կրցեր է հեզնանքի
փորձեր ալ ընել — փորձը ինչ թէ թէ լարէն —
այս դիտողութիւնը իր կողմէն չէ թէ միայն
չնչին, այլ լրջութենէ զուրկ — աւելորդ և
անհարկի բծախնդրութիւններ մեծ մասամբ
յախուռն պատգամի պէս — բացատրութիւններ
սպրդեցնելով իր գրութեան մէջ։

Անմիջապէս ըսեմ «յարգի» Նուպարեանի
որ՝ եթէ մէկ քանի հարիւրաւոր հոգիներ
կան իր Բառարանին մէջ մասնաւորապէս
փոյթ տարուած և նշանակուած բառերուն
պէս հնչող ու խօսող, առիթն կան նաև հա-
րիւրաւոր ուրիշներ իր այս իսկապէս զարտու-
ղելի և դժուարիմաց լեզուն ճարտարօրէն ու
զիտակցօրէն գրութեանն ու արտասանող
Եւ ասոնք այն բուն ֆրանսացիներն են որոնք
կը խօսին, հետեւելով accentի և prononcia-
tionի օրէնքին և ո'չ թէ բառարաններուն
մէջ ցուցուած քերականական կերպին ու
ձեւին։ Եւ յետոյ, ներելի պիտի չըլլար կար-
ծել թէ ես մալկարացի բանաստեղծին դաս
մը տալու յաւակնութեամբ մէջ «յարգի»
Նուպարեանը մեղաւոր նկատելու կան հա-
մաժժումը ունեցած ըլլամ։ Եթէ հայ հեղի-
նակներու միտքը այսքան շուտով կը պղտորի,
ուրեմն սպասելու եմ որ այս օրերս հոյակապ
Նորայրն ալ Սթօքօլմէն պարսաւի աղերս մը
ուղղէ հէգ ու համեստ հասցէիս։

Օ'հ, որքան դժուար պիտի ըլլար ինծի
համոզելը թէ Նուպարեան և Նորայր խնդի-
րի տակ չեն երբեք իրենց բառարաններով,
ընդհակառակը ի պատուի ալ են, isme վեր-
ջաւորութիւնով բառերուն հնչումը իսկ նշա-
նակած ըլլանուն համար։ Բայց արդեօք ու-
րիշ կերպով ալ պիտի կրնային ընել Հայ
բառագիրները, parbleu! քանի որ իրենց
մայրենի լեզուն ֆրանսերէնը չէ և զայն
սորվեցնելու համար ուրիշներուն բառարանի
մը միջոցաւ, տարբեր բան պիտի չկրնային
ընել, եթէ ոչ իիթալի Բառգիրքին պէս բառ-
գիրք մը առնել ըրվերին և հետեւի
անոր, ամէն մանրամասնութիւններուն մէջ։
Մնաց որ եթէ Լիթուէ, եթէ Լատու իրենց
Բառարաններուն մէջ ստիպուել են դնել
կարգ մը բառերուն մասնակի հնչումը, ատի-
կա ըրած են քերականօրէն ուրիշ ընթացք
մը բռնած ըլլալու, լեզուին կանոնաւորու-

թիւնը պահպանելու մտքով. բայց այսօր, եթէ հարկեր Ֆրանսացիներէն իննուներ մտիկ ընելու լրկանք, պիտի համոզուինք աներկ. բայց լիօրէն թէ՛ անոնց լեզուն յաճախ կ'ըմբոստանայ բառերու հնչումին մէջ, և մենք այս կէտին վրայ է որ կը ծանրանանք զխառնութեամբ, սկիզբէն ի վեր, Ֆրանսական. Ակադեմիի նշանաւոր Բառարանը՝ աւարտելիք չունի, որովհետեւ Քառասուն Անհաներէն մէկուն հեզնալի բացատրութեանը համեմատ, ամէն օր, նոր հնչումով, նոր շեշտով արտասանուած բառ մը ստեղծուելու վրայ է. Այսպէս ուրեմն, մենք լեզուական քննադատութիւն մը չէ որ ըրինք մեր համեստ զրիչով. այլ որովհետեւ կան այսօր հայ գրագէտներ որոնք կ'արհամարհեն ճշմարիտ և ընդունուած արտասանութիւնը Ֆրանսերէն բառ մը հայերէնի վերադադ ատենին, միւռեցանք դիտողութիւն մը ընել այս մասին, հաւատելով որ Ֆրանսացին, օրինակի համար, naturalisme, féminisme, symbolismeի պէս կարգ մը բառեր կը հնչէ աւելի յստակօրէն իզմի պէս, քան թէ իսմ, որ նուազ ճիշդ է ականչի, ինչպէս կը խոստովանի նոյն ինքն յարգին Նուպարեանս Բայց թէ ինչո՞ւ Ֆրանսացիները իզմի պէս կը հնչեն, երբ Բառարանները իսմ հնչեցէք կը պոռան, ատկա իրենք ալ պիտի չկրնային թերեւս ստուգաբանել «Յարգին» Նուպարեան որ այնքան խղճաւոր ու յանդուգն ֆրանսագէտ մը կը դասանի ինքզինքը, Մօլիէրի պէս անժախնացելի հեղինակ մը հայացնելու աստիճան (sic), կրնայ ստուգաբանել ու ճշդել élationի խնդիրը. կրնայ ըսել թէ ինչո՞ւ բառեր կան որոնց պարունակած է համար գիրը հնչումի ատեն կը նուաղի, կ'անյայտանայ. ինչպէս facilement bullettin բառերուն մէջ, զորս Ֆրանսացին կը հնչէ, Վասիլլման, պիւրքէն, և թէ ի՞նչ պատճառով կարգ մը ուրիշ բառերու մէջ ալ նոյն այդ համար է գիրը կը պայծառանայ, կը շեշտուի. ինչպէս exactement, parfaitement, hurlement բառերուն մէջ որոնք կը հնչուին էկզարթուման, բարթէթուման, իւռլման, կը հարցնեմ նաև թէ բերականական ո՞ր օրէնքին համաձայն է որ ոտանաւորի մէջ այս չարածօծի համար է գիրը վանկի մը չափ կ'ուժեղնայ ու տեղ կը բռնէ, եթէ բո-

լոր այս զարտուղութիւններուն պատճառաբանութիւնը դիւրին ըլլար գուշակել, ապահովաբար isme մասնիկին համար այսքան չէինք յոգնել և մեր լսածին ու գիտցածին վրայ չէինք պնդել. Ստուգիւ, տարօրինակ կէտ մը կայ ճշդելի, Լիթուէի Բառգիրքին մէջ symbolisme բառին առջեւ դրուած է եղեր, sin-bo-li-sm. շա՛տ աղէկ. բայց Լատուին մէջն ալ նոյն բառը սա՛պէս անգատուած է. sin bo-lis-me. արդ, ո՞րն է ստանց ուղիղը. եթէ այս եղածը շփոթութեան տեղի չտալու համար է, ինչո՞ւ ուրեմն երկու Բառարաններն ալ միանգամայն նոյն անգատումը չեն ըրած վանկերուն մէջ. ես, ընդհակառակը, կը կարծեմ թէ «յարգին» Նուպարեանի իմ նկատմամբ զգացած դառնութիւնը մեղմացնող պարագայ մը կայ հոս. Լատուիի Բառգիրքը, որ ո՛չ նուազ համբաւաւոր է. S գիրը i ձայնաւորին կցելով և m գիրէն հետոյն ելով, մասամբ սովորական սուր աի ձայնէն փրկած չլրբօր զայն. եւ յետոյ, երբ «յարգին» Նուպարեան ծիծաղելի ձեւակերպութիւն մը կը ծախի, ըսելով թէ նախապէս չէր կարողացած դիտողութիւններս, որոնք ետքէն իր ջիղերը թունգ են հանել, հոս, Պօլիս, մէկ քանի զրական վաղածածկ ու լուրջ դէմքերու շրջանակին մէջ նկատողութեան առնուել են անոնք և ներկաները, զիտնալով լա՛ թէ Ֆրանսացիները, ինչպէս նաև իրենք անոնց պէս, իզմ հնչելու սովորութիւնը և վարժութիւնը ունին isme մասնիկով վերջաւորող բառերը, միուել են փնտռելու թէ Ֆրանսերէնի մէջ կա՞յ իրօք օրէնք մը մասնաւորապէս m գիրէն առաջ և i ձայնաւորին բով դրուած ՏԸ զի պէս հնչելու, քանի որ զիտները թէ՛ ուրիշ բառերու մէջ և մէն շատ ամէն գիրերու բով ՏԸ աւելի սուր աի ձայնը ունի քան զի, ինչպէս styliste, symboliste և մեր կարգ մը քննադատներուն պէս fumiste բառերուն մէջ. Հոս, յստակաւ մը բժախնորութիւնս, ինչպէս կ'ըսուի, առիթ պիտի տայ ինծի հարցնելու նաև «յարգին» Նուպարեանի թէ՛ կ'ընդունի՞ որ m, ph, p և h գիրերէն առաջ դրուած m գիրը ց կը հնչեն ֆրանսերէնի մէջ. կ'ընդունի՞. հոս է բոլոր խեղկատակութիւնը գործին. եթէ այո՛, ինչո՞ւ ուրեմն կը պնդէ Իզմիւրցիի խանդով թէ ծանր մեղք մը չէ հայերէնի մէջ ցին սեղ մ

գրելը. ի՞նչ հակասութիւն է առ եթէ չընդունիր, ինչպէ՞ս ուրեմն կրցեր է իր ձեռքովը իսկ ընդօրինակել *sin-bo-li-sm*, *symbolisme* բառին համար, Լիթուէի հոյակապ Բառգիրքէն. ուշադրութիւն. *sin-bo-li sm* նշանակեր է եղեր Լիթուէ, հնչումի շփոթութեան տեղի չտալու համար. և տակաւին «յարգի» Նուպարեան կը յամառի ըսել թէ մ' և ց գիրերը կրնան հաւասարապէս գրուիլ: Մենք ըսած էինք արդէն թէ մեր գրածը հայերէն բառ մը չէ, այլ ֆրանսերէն բառ մը, զոր, ֆրանսերէն հնչումով, պիտի գրենք հայ տառերով: Ըմբռնուեցում հիմա արդեօք. կամ ան է որ գրական վիճաբանութիւնները խեղկատակութեան վերածելու միտք ունին մեր լեզուամով գրողները և կամ թէ չեն ուզեր հասկնալ և ըմբռնել, հնչումի, շեշտի, յատակութեան, վայելչութեան, նաշակի առաւելութիւնները և զեղեցկութիւնները և անոնց պէտքը, գոյութիւնը գրականութեան մէջ: Մէկը որ կը ժխտէ բացարձակ օրէնքը, ֆրանսերէն մէջ, յիշուած չորս գիրերէն առաջ գրուած *m* գիրը ց հնչելու, ալ աւել. լորդ չէ՞ պահանջել որ *isme* վերջաւորութեամբ և բացառութիւն կազմող մէկ քանի բառերը բառարաններու ցուցուցած կերպէն դուրս հնչուին: Տակաւին այսպէս ինչե՞ր կան սխալ ըմբռնուած ու ներմուծուած մեր մասնակի ու գրականութեան մէջ, տղաներու աչքէն վրիպելի ու աննշմարելի յաճախ:

«Յարգի» Նուպարեանի գրութեան մէջ տողեր կան՝ զորս կը փութած ուղղել, իմ պատճառով ուրիշները *compromettre* ըրած չըլլալու փափակապատճենէս Տիկին Զապէլ Եսայեանի համար կ'ըսէ թէ չէր գիտեր որ ֆրանսերէն լեզուի հնչման կանոններուն մէջ որ և է ձայն մը ունենայ, Ուրջա՞ն անգլոմութիւն. կին մը որ տարիներով Բարիգի մէջ ապրեր, գրական միջավայրերու մէջ սնաներ և մշակուեր է, կարելի՞ է որ անգիտանայ լեզուական հնչումները. «յարգի» Նուպարեան պարտի յետս կոչում ընել այս մասին Կ'անցնի՞մ *Christianisme, Israël* բառերուն և կը վստահացնեմ զինքը թէ՛ ես կը հնչեմ զանոնք սապէս. «քրիստիանիզմ», ո՛չ. թէ «քրիստիանիզմ», «իսրայէլ» և ոչ թէ «իսրաէլ», ինչպէս «Թալիզման», այո՛, և ո՛չ թէ «Թալիզման»: Ասոնք սխալ հնչումներ

չեն, ընդունուած հնչումներ են. տարօրինակ է, սխալը, Մօլիէրի ստեղծած տիպար անունները Սուրբիկի, Կիրակոսի և զեռ չգիտեմ ինչի վերածելն է, լեզուապէս ալ անընդունելի, Թարգմանական օրէնքով ալ ծիծաղելի և *bon sens*ի տեսակէտով ալ քննադատելի:

Դալով այն կարգ մը օտարամուտ բառերուն, որոնցմով իր դատը շահիլ կը կարծէ «յարգի» Նուպարեան, կը հարկադրուիմ խոստովանիլ թէ՛ ատոնք ինձի կատարեալ զարմացում մը պատճառեցին. Դպրոցական տղայ կարծուեր է արդեօք «Տօմիսօն» իր աչքին. որքա՞ն պարզամետ ըլլալու է մարդ այս բառերուն հնչումը՝ բերել հաշտեցնելու համար խնդիրի տակ եղող բառերուն հետ: Այդ բոլոր *Lazzi, Fashion, Tramway, Lazzaroni* օտար բառերը, որոնց կրնար միացնել նաև՝ միշտ «յարգի» Նուպարեան, *macaroni, snob, smart*ի պէս բառերն ալ, կը հնչուին Ֆրանսացիին կողմէ՛ ինչպէս որ ինքը ուզէ կամ կարենայ հնչել. կը կրկնեմ թէ տղայամտութիւն է լեզուական խնդիր ընել այս կարգի բառերը:

Է՛տ *patatras!* Վերջացնելէ առաջ, տխուր զգացումով մը, կ'ուզեմ հռչակել հոս մեծութիւնը, ճշմարտութիւնը այն անդրդուելի նկարագիրին՝ զոր ունէր հանգուցեալ Պէրպէրեան և զոր իր երեսին՝ զարկին շատեր *impunement*: Մեծ էր Պէրպէրեան իր անդրդուելիութեամբը և եթէ ամէն անգամ անով միայն գործեց և ընթացաւ մանաւանդ գրական ու լեզուական վիճաբանութիւններու մէջ, իբր զարգացած, հմուտ ու լլջախոհ մարդ, կը զգար անշուշտ թէ՛ դուռար է իրապէս խօսք հասկցնել իրենց տկար փաստերուն մէջ յասու ընդդիմաբաններու, ինչպէս ըլլալ կ'երեւայ յաւէտ «յարգի» Նուպարեան:

ՏՕՄԻՆՈ

Նախորդ Թիւ. Մախիտով խոստացուած յօդուածները՝ **ՀՐԱՆՏ ԱՍՏՏՈՒՐԷ, ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՒՆ**՝ հարկադրուեցանք վերապահել յաջորդ Թիւերու, ուր գրուածքներ պիտի երևան նաև **ԵՂԻՇԷ ԵՊԻՍԿ. ԳՈՒԿԵԱՆԷ, ԶԱՊԷԼ ԵՊԻՍԿՆԱՆԷ, ՅՈՎ ԶԱՆԿԷՍ ԳՈՒ. ԶԱՆՃԵԱՆԷ, ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒ. ԹԻԻՆԵԱՆԷ և ՕՐ. ԵԱԶԸՃԵԱՆԷ:**

ՄԵՐ ԿԵԱՆՔԷՆ

ԵՌԱԶԱՆԸ

ԵՐ

ԵՐՈՒՍԵՐ ԷՅ. ԳԱՐԱԿԷՅՈՋՆԱՆ

Ինճասիպ նուիրասութեան մը նախաձեռնարկ օրինակ կը հանդիսանայ ծանօթ դրամաէր եղուարդ էժ. Գարակէօգեան, որ կիրակի օր ներկայ զտնելով Դպարիաի եռաձայնին, 50 ոսկիի գումար մը նուիրած է եռաձայնի Դպիրներու Դասին, իբր զհասանական փաշալերու թիւն երաժեսական այդ ձեռնարկին: Այս նուիրասութեամբ անգամ մըն ալ արժանաւորապէս կը զննհասուի եռաձայնին նշանակութիւնը եւ անոր կատարելիք դերը եկեղեցական երաժեսութեան մէջ: Արդէն, անոր՝ ժողովուրդին կողմէ զգած քննադատութիւնը արժանի պատկումն էր իր կոչումին, զոր անգամ մըն ալ կը հաստատէ Գարակէօգեան էժ., մեծարժէք նուիրասութեան մը իր գեղեցիկ մտածումով:

★ Ստացանք «Հաւաքածոյ Հրահանգիչ» եւ Զուարճալի Պատմութիւններ»-ու գիրքը, հաւաքաբար հեղինակուած Տիար Սարգիս Պոլսապէտեանէ, Մամուրեան տպագրութեամբ, ժամանցի համար զրօնեցուցիչ հաստը մը, 3 դր. գինով:

★ Հրատարակուեցաւ «Ծիածան», հերթաւորներու զբոյլի մը, Միսաք Մեծարեանցի: Ծանուցած էինք թէ եւ թէ՛ «Մառիս»ի Մասնադարանին առաջին հատորը պիտի կազմէ ան, սակայն իրողը հետ գեղարուեստական խնդիրի մը մասին անհամաձայնութեան մը պատճառով, նախընտրեցին Մասնադարանին չկցել անոր հրատարակութիւնը: Մեր Մասնադարանին առաջին հատորը պիտի կազմէ ուրիշ զրական գործ մը, որ մամուլի տակ ըլլալով արդէն, լոյս կը տեսնէ մօտ օրէն:

★ Մառիսի այս թիւով կը հրատարակենք գեղեցիկ մէկ հերթուածը՝ «Սափա-Մուրի»՝ նոր դէմի մը՝ Ռուբէն Զիլիկեանի, որուն Մառիսի միջոցով յայտնուի նշանաւոր համակրութեամբ մը ուղղուող եղբայրներու մեծամասնութեան մը կողմէ:

★ Գարակէօգեան կտակի տրամադրութեան համաձայն, Պէրպէրեան Վարժարանը ընդունուելիք չորս ուսանողներ՝ քննուած ետի-Գուլի Ռըքանցէն, Պրն. Պրն. Սեզրակ Բարադամեան, Յարութիւն Մեւրոպեան, Քերովքէ Կոստանցեան եւ Տրդան Նշանեան, պէտք եղած հրահանգները ստանալով՝ ներկայացան վարժարան:

★ Վ.Լալի սիրահարները հաճոյքով պիտի տեսնեն անուշ թէ՛ ամերիկացի բանաստեղծ Լոնկվելլօի «Իվանէլին»-ը, որուն վրայ կը խօսուի: Մառիսի նախորդ թիւով մը՝ քարգմանուած է հայերէնի եւ փափառողներ զայն կրնան գտնել զրավանդոներէ:

★ Նախորդ թիւ Մառիսի մէջ էջ 507 Ա. սիւնով, տող 7 «Կ'արդարեանայ» կարգալ «չարդարեանայ»:

ՆԵՐՍԷՍ ՊԵՅ ԱԼԼԱՋԷՐՏԻԻ ՄԱՋԸ

Հայ-Հոռնակեան երեւելիներէն Վսեմ. Յովնանէն էժ. Ալլահմէրեան դժբախտութիւնը ունեցաւ կորսնցնելու իր միակ մանչ զաւակը, Ներսէս պէ՛ Ալլահմէրի, որ չկրնալով դիմադրել զինքը տառապեցնող հիւշանդութեան, կնկեց՝ մահկանացուն, անմիաբարեղի սուգի մը մէջ ձգելով իր ալեւոր հայրը եւ պարտագները: Հանգուցեալ Ներսէս պէ՛ զարգացած եւ լուրջ երիտասարդ մըն էր, գրաւած համակրութիւնը բոլոր զինքը հանչողներուն: Յուրաքաղաւորութիւնը մեծ շնով կատարուեցաւ Բերաի, Հայ-Հոռնակեաններու Ս. Երրորդութեան եկեղեցին, ուր դազադը կը շրջապատէին բազմաթիւ ականաւոր անձնաւորութիւններ: Պատարագի աւարտումէն ետք կատարուեցաւ մեռելական կարգը, նախազանութեամբ Կ. Պ. Տ. Սապպաղեան սրբազանին, որուն շուրջը կը գտնուէին բազմաթիւ եպիսկոպոսներ եւ մեծ մասը Հայ-Հոռնակեան վարդապետներուն: Արարողութեանց աւարտումէն ետք, դազադը հառաժի շնոր մեռելականով մը փոխադրուեցաւ Շիւրիի Գերեզմանատունը, ուր անմիաբարեղաւ մարմինը:

Մեր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնենք Ալլահմէրեան Վսեմ. Յովնանէն էժ. ի բոլոր պարտագներուն:

Հիմնադիր. Կ. Ս. ԻԻԹԻԿՃԵԱՆ: Արտօնատ. ՏՕԲԹ. Ե. ՄԱՍՍԱ: Տպագր. ՍԱԳԱՆԱՆ

դարգացման օղակն է», Արշալոյս Սէրկիճեան՝ «Խաղը իբր կրթիչ ազգակ», Մարի Եւատեան՝ «Ծրարը», Ռերեկայ Աղարեան՝ «Մանուկը և բնութիւնը», Սաթենիկ Տէօքիճեան՝ «Մանուկը և մանկապարտէզը», Սարա Յովհաննէսեան՝ «Ուսանող սերունդը ինչ բանի կը կարօտի», Վարդանոյշ Սօդիկեան՝ «Ֆրէօպէլի կենսագրութիւնը»: խորհրդի նախորդ կրօնական ժողովը իբր համարատուութիւն իր պաշտօնավարութեան՝ առանց Պատրիարքարանի հետ բանակցելու կարգ մը ամուսնալուծումներ և վերամուսնութիւններ կատարած ըլլալը պարծանօք Դաւառական ժողովին կը ներկայացնէ: Դաւառական ժողովը ասիկա բոլորովին ապօրինի նկատելով՝ կը պահանջէ որ պաշտօնապէս Պատրիարքարանի տեղեկագրուի: Վստ շարթումն լսարանը նուիրուեցաւ ողբացեալ Ուսուցչապետին՝ Ռ. Պէրպէրեան էֆ.ի յիշատակին: Գէորգ էֆ. Զուլումեան բանախօսութեամբ մը յարգելի ուսուցչապետին կրթական բեղուն կեանքը և գործունէութիւնը ներկայացուց և համայնքին մատուցած կրթական և բարոյական ծառայութիւնները թուեց:

Հ. Գ. Թիւֆէնկճեան

Ծանօթ գրող և թերթիս համակրելի աշխատակից ՄԻՀՐԱՆ ՈՒՂՈՒՐՆԱՆ չնորհալուծեամբ կը խնդրէ իր բազմաթիւ բարեկամներէն՝ դադրեցնել տարափը այն չնորհաւորութիւններուն ու խնդակցութիւններուն՝ որոնց առիթ տուած է թիւրիմացաբար՝ նշանախօսութիւնը զուգադիպօրէն համանուն ուրիշ անձի մը:

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Մ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՄԵՆԱՎԵՐՁԻՆ ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ կը դարմանէ ամէն տեսակ ախտայի և լինտի հիւանդութիւնները, փոած ախտանքը կը լեցնէ՝ առողջ ախտանքու պէս երկար ատեն գործածուելու պայմանով:

ԲՈՒՈՐՈՎԻՆ ՆՈՐ ՄԵԹՈՏՈՎ, նուրբ, ճաշակաւոր և դիմացկուն արուեստական ախտանք կը պատրաստէ, բնականին ճիշդ նման:

Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր իր դարմանատան մէջ, Բերա, Մեծ Բարմաք-Գարու, թիւ 8: Կարօտ հիւանդները ձրի կը դարմանէ հինգ-շարթի օրերը՝ Բերաի Աւքատախնամ դարմանատան մէջ:

Կիրակի օրերը ժամադրութեամբ կ'ընդունի:

ՊԱԼՔԱՆ

ԱՌԱՆՁՆԱՇՆՈՐԶԵԱԼ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿ.

Դրամագլուխ և պահեստ Ֆրանք 9,500,000

վերապահովադրական

դրամագլուխ և պահեստ » 142,740,00

ՊԱԼՔԱՆ Ընկերութիւնը կ'ապահովագրէ հրդեհի դէմ ամէն տեսակ կահ կարասի եւն., Կ. Պոլսոյ և Թուրքիոյ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ շատ զիւրամատչելի պայմաններով. իսկ իր միւս երկրորդ ճիւղը անմրցելի գիններով և պայմաններով օժտուած է. կը կատարէ խառն ապահովագրութիւն, ընտանեկան, մանուկներու, եւն. եւն.:

Ընդհանուր գործակալ Թուրքիոյ ԱՐՇԱԿ ՈՒՆՃԵԱՆ
այաքիա, Տեօյջէ Օրիէնդ Պանքի կից, Սինասոն Խան. (2)

Հանգուցեալ Կարապետ Էֆ. Իւթիւճեանի թարգմանած հետեւեալ հետաքրքրական գիրքերը կը ծախուին բոլոր հայ գրավաճառներու քով. կեդրոնատեղի Աշճեան գրատուն:

Ընտանեկան Գաղտնիքներ Յ հատոր

15 զրշ.

Արուարձանին Տղան Յ հատոր

15 զրշ.

Հանրակառքին Ոճիրը

5 զրշ.

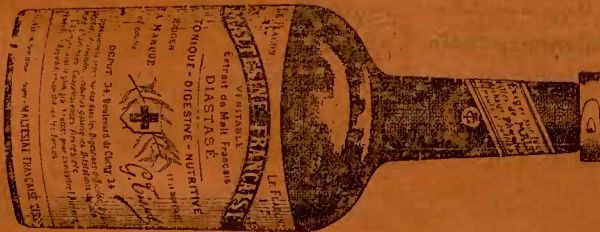
Ամուսնութիւնը Բարիդու.

5 զրշ.

Քաղաքական Տնտեսութիւն. Ժողէֆ Կառնիէ

5 զրշ.

Եղիա Տէմիրճիպաշեանի Հայերէնէ-Ֆրանսերէն Բառարանը, որ գեղեցիկ աշխատութիւն մը և ամէն անհատի անհրաժեշտ Բառագիրք մըն է, կը գտնուի ծանօթ գրավաճառ Զարեհ Էֆ. Թորոսեանի քով, (Պոլիս, Պահլէ Գարու, Բասըմ Բաշա Խան) որուն կրնան զիմել Բառարանին՝ (գինը 15 զրշ. փոսթի ծախքով 16¹/₂) ինչպէս գրեական ամէն տեսակ յանձնարարութիւններու համար, խղճամիտ գրավաճառի մը հետ գործունենալու վստահութեամբ. — Իր հրատարակութիւնն է նաև Դպրոցի Գիրքը դասագիրքերու շարքը, որ միակն է կանոնաւոր մէթոտով մը ընթացող՝ նախալրթական դասընթացքի շրջանին համաձայն:

Կը գտնուի բոլոր
գեղագործներուն քով:
Թուրքիոյ ներկայա-
ցուցիչ Ո. Սօլաքեանց.
Է. Պոլիս:

ՄԱՍՍԻՍԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Պոլիսի և գաւառներու համայն տարեկան

60 դր.

Արտատահմանի

14 ֆրանք:

Թղթատարութեան ծախքը մեր վրայ:

Բաժանորդները իրաւունք ունին ստանալու մեր պարգևները,
միշտ ձրիաբար, թղթատարութեան ծախքն ալ մեր վրայ:

Մասիսի բաժանորդագրութիւնը բացարձակապէս կանխիկ է:

Զննատարակուած ձեռագիրները ետ չեն դարձուիր:

Նամակ կամ որ և է գրութիւն ուղղել առ

ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

«ՄԱՍՍԻՍ»-ի Հասցէին

Գուրգունլու խան, թիւ 7, Կալարա, Կ. ՊՈԼԻՍ

درعليه غلطه قورسئونی خائنه نومرو ۷ «ماسيس» غزتمسى اداره خائنه

Rédaction de la Revue "MASSIS",

Nº. 7, Courchounlou Han, Galata.
CONSTANTINOPLE

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՍ Է ԿԻՆԸ ՀԵՂԻՆԱՍ ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ
ՄԱՐՄՈՒԼԻՆ ԿԱՐԾԻԲՆԵՐԸ

Այս տեղում պատմութեան ամփոփումը մեր կր ներկայացնայ Ենովք Արմէն: Այս գիրքը չէ՛ որ պիտի հաստատէր սա նշանակութիւնը քէ իր գրագրի, ճնանողի կարողութիւններուն կը միացնէ վիպողի անդամները:

Կինը բացի իր գրական արժեքէն, այսգրական տեսակէտով ալ ուշագրու նորութիւններ կը պարունակէ: Ճշգրտաւոր ու սիրուն հաստ մըն է, որ փափաք կը ներշնչէ մէկ ծայրէն միւսը կտրողալով:

Ենովք Արմէն (Կինըին մէջ) կ'զգուանայ այն միտ գրականութենէն, կ'զգուանայ անաբել մեծ սեփեակներու վարագործներուն ետին դալկացող կեանքէն. իր ուզածը դուրսի կեանքն է, Կեանքի, գլխաւորով, արեւին տակինը, իր յորդ ալիւզանութեան մէջ: իւր նաեւ, իր մօտ փառաբանող մը կայ Վարդկային սկզբնական վաղեջական քննողներուն, զոր երկինք կը հանէ, գլխաւորով մը: Ենովք Արմէն յետադէմ sensualiste, զգայական կամ զգայապաշտ է, առանց որ եւ է անպարկեշտութեան:

Անեղձ ամէն գրանէր պիտի փափաքի ունենայ Ենովք Արմէնի այս հրահարակութիւնը, Կինը, գրական գեղեցիկ վայելք մը յմբռնելու համար:

Կինը, հեղինակին գոչի այդ առաջնէկ գաւակը, նորութիւն մըն է իբր յղացում:

Կինը իր գրական արժանեքին կը միացնէ այսգրութիւն մը հիմնապէս առքիսիք ու բոլորովին նոր նաեւակով, որ կը յաւկանէ Կինըին համակրելի հեղինակը:

Երեսաւոր հեղինակը, որուն գրութեան արժեքն հանդիմանով կը կարգացունի օրաքերքերու եւ պարբերական հանդէսներու մէջ, այս տեղում իր մտածումները խտացուած է սիրուն ու կոկիկ հաստի մը մէջ, որուն այսգրութիւնը, բոլորքին ազնուութիւնը եւ գեղեցիկ նաեւ կը հանդիմանայ կը պարզեւէ ընթերցողին ունենալու անկէ հաս մը: Չեմապէս յանձնարարելի է այս գոգոցիկ հաստը:

Իր ընդհանուր համազանգով Կինը կարգացուելու արժանի գիրք մըն է լաւագոյն աշխատութիւններէն հեղինակին:

Գին 5 դրուշ, կը գտնուի ամէն գրականատի քով: